

ה'תש"ד" ששלנו.

אט-אט יוצאים הבנים מתחת ידינו.
תחילה הם יורדים מזרועות אמא-אבא ופותחים את דרך חייהם במתון-מתון -
על ארבעתם. עוד מעט-קט והם מגלים את עולם החצר, מתוודעים לתרנגולת,
לפרח - ולאווטו, כמובן - כשהם נתלים על אצבע אחת של אבא.
עוד שעה מעטה והם מסתובבים כבר בכל פינה. ואנו רצים לחפשם...
הייתכן כי יעזו - לבד? ... וכל-כך רחוק? ...
ואז באים הימים, כשהם יוצאים לטיול באופניים, ואפילו לא נטלו רשות.
והנה כבר סיום כיתה ו', והילדים הרכים "יורדים למוסד".
נימת קולנו אומרת, כי זהו משבר גדול בחייהם - ושמא משברם של ההורים
הוא, לא פחות מכך? ושמא אף ביתר-שאת?
עוד טרם פנינו כה וכה, הם כבר ב"גוף הבוגר", נראים אי-שם באופק מדי
פעם;

כאשר הם פותחים את הדלת הלא בירכתם הראשונה היא: "אבא-אמא - רק
רגע - כבר אני הולך! ... כזאת היא ריצתם, ריצתם אל החיים - כאילו אין
להם פנאי, הכל חייב להיעשות עוד היום, כאילו כל ספר הם מתחילים לקרוא
מסופו, כאילו מחר כבר לא יספיקו - וריצתם השלוחה - היא באמת כל אשר
הוקצב להם, ותו לא.
אסא דווקא מן האצים-הרצים האלה היה.
מה הוא לא הספיק בעשרים השנים הקצרות האלה? !
ללמוד ולהתבגר, להדריך צעירים ממנו ולפעול בקליטת-עולים, לצאת עם
גרעין "ס מ ר" אל הערבה - קצה-עולם - ואפילו לשרת בצה"ל - אפס-
קצהו..."

הייתר יהיו כבר זכרונות - ונוסטאלגיה - וחוסרון שאין לו תקנה - לאלה
שנותרו מאחור - להורים ולקיבוץ - לקבוצה החינוכית ולגרעין - אולי לעוד
מישהם, או מישהי - ואז לא ידענו, אף לא עלתה על רוחנו. זפה אנו אומרים:
"הרף! ... עוד רגע! ... עוד לא! ... הייתכן - הלא הכל רק התחיל?!" ... ומנסים
ללקט כל קורטוב, להשלים את התמונה - תמונה גדולה ועשירה, זעם הכל -
לא שלמה, מהלך אשר קוטע עוד בטרם הגיע - ויישאר מקוטע לתמיד.

אף שהעמיס על עצמו לעייפה, אף שרץ... ופעל... והתווכח... ודחף את
עגלת-הימים בכל כוחו - בסך-הכל רק נער - עם מצבי-רוח, עם חולשות
ושגינות... עם אהבות ראשונות, ותלתלים... החולצה אינה מכופתרת -
ואולי גם ללא חולצה כלל... ויחף... ויישמר עמנו בדמות-נער כבר
לתמיד...

חיים כהנא

אדם הלך לעולמו. למראית עין נדמה לך שזהו, תם ונשלם, תמה מסכת חיים.

כשאני חושבת על אסא, משונה – אין שום קושי, כאילו עומד הוא מולי כשהחיוך הקורן על פניו. כעין רואה ואינו נראה. הכל ממשיך, רק בסולם שנות גילו אין השנים מתוספות.

אסא ילד בלונדיני ועגלגל, עקשן כמו פרד. יודע כל דבר טוב יותר ומתוכח עד חורמה. בכתה הילדים מכנים אותו פרופסור, ספק בלגלוג ספק ביחס של כבוד, שהרי חלק מהדברים באמת ידע טוב יותר. כשהוא מתוכח, הסימוכים הכבדים ביותר הם: "אמא או אבא אמרו או ספרו לי". כנגד זה בכלל אין לעמוד, כי זו כמעט תורה מסיני לגביו. לא תמיד צדק, אך קשה מאד היה להביאו לכך שיודה בטעותו, תמיד היה לו עוד "אבל" אחד.

אסא אינו מצטיין בשטח הכוח (כוח היד). כשהוא נעלב או נפגע הוא מוצא לו מסתור ומקלט מתחת למיטה או על העץ הסמוך, ולך תוציא או תוריד אותו משם. היה זה מבצע ממש, ולא פעם ויתרנו והיכינו שהשעות תעבורנה, והוא בעצמו יגיח ממקום מחבואו.

במוסד הוא נפתח מבחינה חברתית. התוספו לקבוצה בנים, אתם יכול היה להתמודד ולמצוא שפה משותפת לאו-דווקא בשטח הכוח. גם הילדים בגרו, והקריטריונים החברתיים השתנו. כאן למעשה גם נפרדו דרכינו. לא עוד המגע היום יומי הישיר אלא פגישות ושיחות באקראי.

יצא לנו "לבלות" מספר שבועות ביחד כשחלה בדלקת פרקים. היה זה בזמן מלחמת יום הכיפורים. אסא חי מביקור אחד של עלס לשני – תחקר אותה באופן יסודי, ממש שתה את דבריה בצמאון. שוחחנו לא מעט על התכניות שלו. רצה להיות "איש צפרדע", וקשה היה לו לעכל את השלכות המחלה לגבי עתידו. בכל זאת קבל את הדין, והחליט לעבור קודם לשנת י"ג.

התרשמותי היתה, שהוא ניצל את השנה ניצול מלא. לפעמים הייתי שואלת אותו: "יש לך גם זמן להדריך?" הוא היה צריך לבדוק כל דבר שראה ושמע עליו, כל תופעה חברתית;

מענין היה לשמוע את דעתו על הדברים, אחרי שחווה את החוויות השונות והמשונות.

בינתיים החליט ללכת לגרעין הבנים שהיה בין מארגניו. חסל סדר תכניות צבאיות – הוא העדיף למלא את החובה האזרחית. היה משוכנע בדרכו החדשה ובגיבוי שהוריו נותנים לו. פעם אמר לי: "הם אמרו לי שגם הם היו נוהגים כך במקומי".

ערנה הרס

כשהיה עוד ילד, כגן, היה שובב גדול בחדר, ולא היתה עצה אלא לפעמים להרים עליו קול. ואז הילד משתטח היה על הרצפה, מתחת למיטה, ולא ניתן היה להזיזו משם – עד שמצאתי דרך. אמרתי: "אני הכאתי לך בצעקה – הנה תכאיב לי גם כן. תפוס את האצבע ולחץ". אז תפס את האצבע המושטת, לחץ בכל כוחו הקטן, הוציא את כל כעסו, יצא ושוב היינו ידידים.

זכרונותי עם אסא - ראשיתם עוד בהיותו בחברת הילדים, כאשר בא אלי בקשר לנושא אותו למדו, "הענפים במשקנו". אני אז רכזתי את ענף האספסת. מאד התרשמתי מסוג שאלותיו ודרך הבנתו את הנושא, כי לצד השאלות הרשמיות, בנוגע לנתונים, הביא אסא גם את שאלותיו הוא לצורך הבהרה יותר מעמיקה.

תקופה שניה הזכורה לי עם אסא, והיא ארוכה יותר, הייתה, כשעבד עמי בפרדס. נעים היה לעבוד איתו, אם היה זה בתקופת הלימודים, כשהם עבדו רק אחה"צ, או בחופש עת הנערים עבדו בשעות הבוקר, כך שהיה מגע רצוף, והנערים היו חלק אינטגרלי מהענף.

עם אסא מעולם לא היו חכוכים, ואף פעם לא הצטרכתי לחשוב, באיזה דרך לדבר, שמא לא יבין אותי. בחור מצפוני היה אסא, ואם הדבר אמור היה בעבודות לא נעימות, לא שמעתי ממנו, שהוא אינו רוצה לעשות, כל עבודה שניתנה לו עשה אותה, ועשה היטב. יחד עם זאת חפש בכל דבר את ההגיון.

נעים היה לשוחח עם אסא, אם היה זה בקיץ בהפסקות תוך כדי שתית קפה או בעבודה תוך כדי גיזום, נושאים לשיחה יכלו להיות כל דבר שבעולם. לאסא היתה דעה שלא תמיד תאמה את הדעות הרווחות אותו זמן בין בני גילו, תמיד היתה דעתו בוגרת יותר.

תקופה שלישית, תקופה קצרה, עת שהותו של אסא בצה"ל ובגרעין "סמר". בתקופה זו ראיתיו לעיתים רחוקות, כשבא הביתה לביקור. הבנתי את דרך מחשבתו ורצונו להיות בין מקימי דרך חדשה, אך תמיד אמרתי לו שהייתי מעדיף לו היה נשאר איתנו פה.

חיים גבאי

אסא, הרבה פעמים במשך השנה החולפת עברה בי המחשבה, שאולי הכל לא היה. שאולי ביום שישי הקרוב תופיע שוב, כך כמו שאתה זכור לי, עם שערך הבלונדי, מחייך חיוך רחב ולוחץ את ידי המושטת לשלום לחיצה חזקה. אבל הזמן עובר, ואני יודעת שאתה כבר לא תבוא.

לנגד עיני עוברות תמונות מתקופת הילדות והנעורים. בכל הזכרונות אני רואה אותך נאבק בעקשנות ובדבקות. אם זה ריב ידיים שפרץ בינך לבין אחד הילדים בחברה, ואתה נלחם ולא מרפה, או בויכוח כלשהו במוסד ושוב אתה עומד על שלך. מדבר, מסביר, מנסה לשכנע.

אני זוכרת אותך בשעורים במוסד, מתוכח עם המורים, ממש נאבק בעקשנות על הרעיונות שלך, על דרך הפתרון הנראית לך לתרגיל מסוכם.

בשנתיים האחרונות במוסד החלטת שאתה רוצה ללמוד לנגן בגיטרה, ושוב ראיתי בזה את הדבקות שלך. פשוט לקחת גיטרה והתחלת ללמוד לבדך. היית יושב שעות רבות ומתקדם צעד אחר צעד בנגינה.

עם סיום המוסד פנה כל אחד לדרכו, ואנו כולנו התרחקנו לא מעט אחד מהשני. אתה היית שקוע בענייני ההדרכה בתור י"ג, ואחר כך היית נתון כולך לגרעין ולרעיון של הקמת קיבוץ חדש. מאוחר יותר היה זה הצבא שהעסיקך.

עכשיו אני מרגישה את המרחק הזה שנוצר. תמיד ידעתי איפה אתה נמצא, אבל אני לא יודעת עכשיו לומר, מה הרגשת ומה חשבת. עכשיו אני יודעת שאף פעם לא היטבתי להכירך מקרוב. שנים חיינו יחד, ולא ידענו מה בלבו של כל אחד.

אני רוצה לספר חלום שחלמתי, הלכתי עם אסא בקיבוץ, לא הבנתי איך זה – הנה הוא שוב איתנו והולך לציד. ביקשתי שיספר לי על עצמו. אמרתי שאני רוצה להכירו. אסא הסכים ברצון לספר ואף עמד להתחיל כשהתעוררתי ונוכחתי שלא היה זה אלא חלום.

בת קבוצה

היום אנו מתחילים שנה חדשה בלי בן שלנו. בן מיוחד, אחר מכל הכיתה, חושב אחרת, פותר את תרגיל החשבון אחרת ואוהב לעשות את הכל כשמוזיקה מנגנת ברקע.

המון שנים קשה היה עם אחד שהוא אחר מאתנו ורק בשנים האחרונות התחלנו לאהוב ולהרגיש שהוא שלנו – האחר שלנו.

בשנתיים האחרונות – כאשר אסא היה היחידי מכולנו שרצה ללכת להדריך בתנועה ולבנות את חייו במקום אחר – הפך לאהוב, התגעגע אלינו ואנחנו אליו.

אחר כך התגייס. בקושי התראינו. היה מגיע לעתים רחוקות הביתה, וגם אז אף פעם לא וויתר על הפגישה עם הגרעין והיה קופץ גם אליהם.

לראשונה נפגשתי עם אסא בעודו תלמיד כיתה י'...
במבט ראשון, חיצוני, לא היית מגלה מה מסתתר מאחורי זוג העיניים החודרות
והמבריקות האלה; אך הספיקה שאלה ראשונה בשיעור ראשון לפיסיקה -
שאלה על מהות המתימטיקה - ומייד ידעתי, מיהו אסא...
וכאשר הכרתי אותו יותר, ולימדתי אותו כל אותה שנה - זכיתי לחוויה בלתי-
רגילה. - מעטים הם האנשים, אשר בשעה שהם פותרים בעיה מתאמטית
מרגישים דבר-מה מיוחד, על אחת כמה-וכמה נדירים אלה, אשר בשעת מעשה
מתנסים בחוויה אסתטית.

קשה היה להתמודד עם אסא; להיכנס לכיתה וללמד אותו - היה אתגר מתמיד.
הוא לא נתן מנוח, עד שהשאלות המטרידות אותו תבואנה על פתרונו.
כל דרכו היתה חיפוש. עצמאי, בלתי-תלוי, מקורי הוא מרד נגד שבלונות,

לא היה מוכן לקבל "פרה קדושה" - יהיה זה ספר, או מורה או פרופסור.
בכל מקרה ששגיתי ליד הלוח - מיד היה מתקן אותי. ובשעה שצצה בעיה
למודית חדשה - תיכף באה תשובתו; ברוב המקרים היתה נבונה, אף מקורית.
לא רק במתמטיקה היה כוחו - חשובה יותר היתה אישיותו - תמיד עדין-נפש,
מוכן לעזור, נותן כבוד לבריות וזוכה לכבוד מהם. לב חם פעם בו, וכל
בעיות העולם היו קרובות לו; הוא היה "בעיניים" - וזאת מבלי ללכת רכיל...

בתשל"ד גמר את לימודיו במוסד החינוכי - ולמחרת היום כבר פנה אלי כאל
חבר מימים-ימימה. מיד הוא הבין מה משמע "להיכנס לחיים הקיבוציים" -
הוא היה חדור רוח קיבוצית; רוח זאת אף הוליכה אותו אל העבודה בתנועה
וקירבה אותו אל נפש העולה החדש.
בסופו של דבר היא הוליכה אותו אל גרעין "סמר" ואל קצה הערבה...

נעים היה להימצא במחיצתו, וקשה היה להיפרד ממנו - אפילו מקץ שיחת
חולין חטופה.
זכורים לי - לא-רחוקים - לילות השמירה הארוכים שבילינו יחדיו: הוא היה
מלווה אותי ושח לי על תכניותיו לעתיד לבוא.
אהבתי אותו מאד - איך לא אוהב איש כמוהו?

הוא הלך מאתנו עוד בטרם התחלתי לגלות את כל הטמון בליבו, במחשבתו
המעוררת והמבריקה.
אבד לי תלמיד... וחבר... ורע...

ירח

בשבילי - אסא לא הלך. הוא איננו כאן, הוא אינו נוכח, אבל - הוא ישנו, הוא קיים.

מעט ידעתי עליו בהיותו ילד. סיפרו עליו כי ילד מוכשר הוא בלימודים, אפילו מחונן. הכרתי אותו מעבודת-השבת בכיתתו. מהיר חימה ככל בני משפחתנו, זועף לא פעם, אבל - לא מתבודד, לא פורש מן הצבור. משתתף בכל התעלולים של בני "אלה", - לא תמיד "עם", - לא-פעם "נגד", אבל - משתתף. "האחר שלנו" - אמרה בת קבוצתו ליד הקבר הפתוח. אחר מאיתנו, אבל - שלנו...

אחר-כך נתמעטו ההזדמנויות לראותו. את בני המוסד בשנותיהם הראשונות עדיין לא פוגשים בעבודה, לא כל שכן בשבילי החצר. אחר-כך נעדרתי שנים מספר. וכשחזרתי, פגשתי עלם, בוטח בעצמו ובטוח בהופעתו, אפשר היה להתלוצץ איתו, היה מבין מתיחה, וידע להגיב עליה.

"אסא-אל" הייתי קורא לו. "הלו אסא-אל פרא-אדם!" . והוא היה עונה: "שלום, דוד! מה שלומך, דוד?!" - עם קריצה ועם חיוך רחב. ועם הדגש על המילה "דוד". היה לו הומור, - הומור לגלגני. פעם שאלתי אותו, מה פשר השם של הגרעין שלו: "סמר, - מה זה בכלל?" "מה כאן לא ברור? ! סמר: - סנטימטר מרובע!" יתכן שלא הוא המציא את ההברקה הזאת, יתכן שזה מטבע-לשון מקובל בין חבריו, - אבל בשבילי זאת הברקה שלו, כי ממנו שמעתי לראשונה.

מופלאים בעיני היעדים שקבע לעצמו לדרך החיים; - לכאורה תהפוכות קיצוניות; - או שמא שאיפה להגשים כל דבר אשר יעשה בצורה חד-משמעית, מוחלטת ומושלמת?

הופתעתי לשמוע, שלקראת השרות הצבאי התנדב ליחידה שלא רק דורשת מאמץ גופני עליון, הסתכנות מתמדת ותעוזה עילאית של הפרט, אלא גם מרתקת את האדם לשרות של שנים לא מעטות. וכשהדבר לא נסתייע, בגלל סייג בריאותי, פנה לגרעין-בנים, לחלוציות במדבר, - וייחל לסיום מהיר ככל האפשר של חדשי הטירונות המקוצרת, לחזרה לאזרחות. כביכול - דבר והיפוכו. ושוב הופתעתי כשסיפרו לי שהגרעין קבע אותו לאחוזים, עם הסיכוי למסלול פיקודי בצה"ל, והוא קיבל את הדבר תוך קללות נמרצות.

שינוי-גישה קיצוני כזה - תוך שתיים-שלוש שנים, לכאורה - דבר והיפוכו, - או שמא "אם כבר, אז כבר"? אם צבא אז שייטת עם תחזית של חמש שנים לפחות, - ואם קיבוץ, אז התישבות-בראשית בחבל-ארץ-בראשית, ומהר ככל האפשר, ללא פשרות.

בתקופת היותו בהדרכה בתנועה סיפר פעם על נסיון-הצצה לרזי הפילוסופיה של המזרח הרחוק. סיפר כדרכו, שלא יכולת לדעת אם בציניות, אם בלגלוג.

לא הכרתי אותו מקרוב, ודאי גם חייץ הגיל מנע זאת. אבל מאד - מאד חבבתי אותו, אף התגאיתי בו (-באיזו זכות בעצם?!).

בשבילי - אסא לא הלך. הוא איננו כאן, הוא אינו נוכח, - אבל הוא ישנו, הוא קיים.

אסא ---חיוך עם סבר פנים נאה ---להיות אחד מן החבר'ה ויחד עם זה לא להגרר יתר על המידה אחרי אופנות למיניהן, כרובם; לשמור על ערכים מסויימים ---להיות הוא עצמו.

היה מאוד בן בית, הרגיש בנוח. אם אחר הצהריים אחרנו לישון, היה מכין ארוחת ארבע כמובן מאליו - כל כך שייך אל החדר, אל המשפחה! אהב ביסודו סדר. כאשר זכה לכמה חודשים לחדר לעצמו בלבד, שמר עליו. פעם אחת ויחידה הפתעתי אותו שם עם הגיטרה, מתאמן? או סתם נגן לעצמו ניגון חרישי?
חיו מורכבים מרגעים, כל רגע היה יקר מפז. לא ישב בחיבוק ידיים. לרוב היה עסוק בפעילויות שונות בחיי החברה במוסד החינוכי... אחרי כן המשיך בתנועה.

אסא מצא ענין בשטחים רבים, ביניהם - מוסיקה, ספורט, משחק המלכים, צעדות הגליל וגם צליחת הכנרת... וטיולים, בהם תר את הארץ הקטנה הזאת, שהביא מהם חוויות ולא שבע.

לאסא היה אכפת על דרך חיים. הוא ראה את הנקודות המכשילות בחיי היום-יום שלנו ובתור אדם צעיר נמשך אל יצירת בראשית, אל הגשמה שלמה יותר של רעיון השיתוף. כך מצא את עצמו לפתע עם צעירים כמוהו בין מקימי גרעין החישובות. הוא ראה את העתיד בדרום ונלחם על כך לפי דבריו...

קיבוץ סמר עלה על הקרקע בלעדיו. אסא מאוד הצטער, שלא ניתן לו להיות בין ראשוני הבונים את הישוב החדש. הוא לא רצה לבוא אל המוכן, שאחרים הכינוהו. הצבא הכריע אותו, הוא קיבל את הדין ולא שב ממנו. כאשר התגייס עם כולם, השאיר בחדרו בבית תמרור דרכים משולש עם "סימן קריאה", בקש שיתלוהו מעל למטתו.

אסא, הזמן עובר. חבריך, שגדלת איתם, מזמן גמרו שירות צבאי. קיבוץ סמר החל להיות נקודה קולטת את יתר הגרעינים. האמריקאים נשרו. ידעת שהם אינם מתאימים לחבר'ה כמוך, בפרט גילם הבוגר יותר הווה מכשול ביצירת קשר חברותי וגם בהקמת הנקודה לאור השקפת עולם מסויימת, הם לא יכלו להבין את מניעי סמר להתישבות זו.

אסא ---היית בכל מקום ---בתנועה, בסמר, בבית, בצבא... היית נע ונד וחסר מנוחה. כשיצאת לקורס ההוא שאלתיך האם נחוץ לך דבר, דבר מה, שיהיה אתך... העפת מבט על החדר, רגע נחו עיניך על הכוננית עם הספרים... ואז חייכת אלי: "את הנסיך הקטן" או אפילו תנ"ך! אולם מיד הוספת, שלא תקחהו מאתנו. שיהיה לנו לנחמה? או אוצר שיש לשמור אותו? או סתם

משאלת לב שהסחת לפני ודי היה לך בכך? אולי גם אתה רצית לשמור על "הנסיך הקטן" בפני עפר הצבא, בפני חבר'ה חמסנים, שנשית עם חברך לחנך לחברות, כאשר התנפלו ללא התחשבות על האוכל מבלי להשאיר לבא אחריהם? אז הנהגת משטר של בית ילדים קיבוצי "לכל אחד מנה אחת...". ממש התעצבנת מחוסר התרבות הזאת.

אסא - אינך כאן... אינך שם בדרום... אך גם אינך מתחת למצבה... ובכל זאת יש שם פרחים ודאגה.

לילד דואגים תמיד, בכל מצב. עבור הוריו נשאר ילד תמיד, גם אם כבר מבוגר. באם איננו בין המתהלכים בינינו, הוא בכל זאת קיים, קיים במציאות אחרת, היש שונה, אולי מימד בלתי ידוע לנו... מין אמונה שכזאת... אתה ודאי היית מבין, כי היית מאוד פתוח ולא נרתעת מן המסתורין. רצית לרדת לעומקם של הדברים, נתת אשראי?

הימים עוברים...

הימים עוברים
והחגים באים אחד אחד...
רק אתה לא בא,
גם לא תבוא.

הלעולם אמדוד את הדברים
בקנה מידה של להיות או לא להיות?
אהיה צופיה לתקווה
והיא לשוא?

אולם כל בוקר זורחת השמש מחדש,
ציפור מציצת, אני מאזינה...
ובכל וכל אמצא דבר מה ממך,
ממך בני, שלא שב.

הימים עוברים
והחגים באים וחולפים...
רק אתה לא חולף,
כי הזמן נעמד.

מרים 13.4.76

